

La carpeta digital. Una estratègia avaluativa per treballar competències transversals

M.José Rubio

mirubio@ub.edu

Mercedes Torrado

mercedestorrado@ub.edu

Vanesa Berlanga

Berlanga.silvente@ub.edu

Departament Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació
Universitat de Barcelona

Resum

Carpeta Digital és un generador de portafolis digitals amb funcionalitats orientades al desenvolupament de competències transversals. Durant el curs 2013 es va implementar en assignatures metodològiques del grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, amb el doble objectiu de: analitzar el grau en que el seu ús ajuda a desenvolupar competències transversals en l'alumnat; i conèixer la opinió dels seus usuaris (estudiants i professorat). En l'experiència d'innovació van participar 340 alumnes i 8 docents.

L'objectiu de la comunicació es presentar l'eina Carpeta Digital amb les fases de la innovació (aprovada en la convocatòria PMID 2012PID-UB/106), així com apuntar elements de reflexió per accions amb portafolis digitals.

Paraules clau: portafolis digital, competències transversals

Resumen

Carpeta Digital es un generador de portafolios digitales con funcionalidades orientadas al desarrollo de competencias transversales. Durante el curso 2013 se implementó en asignaturas metodológicas del grado de Pedagogía de la Universidad de Barcelona, con el doble objetivo de: analizar el grado en que su uso ayuda a desarrollar competencias transversales en el alumnado y conocer la opinión de sus usuarios (estudiantes y profesorado). En la experiencia de innovación participaron 340 alumnos y 8 docentes.

El objetivo de la comunicación es presentar la herramienta Carpeta Digital con las fases de la innovación (aprovada en la convocatoria PMID 2012PID-UB/106), así como apuntar elementos de reflexión para acciones con portafolios digitales.

Palabras clave: portafolios digital, competencias transversales

Introducció

Els portafolis digitals provenen, per una evolució tecnològica, dels portafolis en paper, ja utilitzats des de fa dècades com instruments d'avaluació i seguiment. La tipologia de portafolis (Stefani, Mason i Pegler, 2007) sol incloure una caracterització funcional o per objectius explícits: presentació, avaluació, aprenentatge, desenvolupament personal, així com un més general de treball, o de gestió del sistema de portafolis, que pot englobar a la resta.

Malgrat les diferències, els portafolis comparteixen una sèrie d'avantatges bàsiques, sent la principal el fet d'haver d'objectivar les evidències d'aprenentatge o de qualsevol altre tipus. Aquest procés requereix una sèrie de passos (recollir i seleccionar la informació adequada, normalment sota la forma de documents, o bé elaborar-los a propòsit per incloure'ls en el portafolis) que comporten necessàriament una reflexió i valoració sobre l'interès i adequació dels documents o evidències seleccionades, i inicia mecanismes de gran importància cognitiva (Rodríguez Illera, 2009), com són: a) la capacitat de reunir i de seleccionar els documents més adequats; b) reflexió sobre els mateixos; c) la justificació de la seva rellevància pel propòsit del portafolis; d) la responsabilitat del que es mostra com evidència; e) la possibilitat de dialogar sobre les evidències; i f) discutir sobre la seva adequació i millora.

De la mateixa manera, els portafolis també han estat analitzats com eines adequades des de l'enfocament de l'aprenentatge per competències (Zubizarreta, 2009; Rodrigues, 2013). Relacionats amb la seva funcionalitat original, i amb la necessitat d'objectivar/mostrar assoliments complexos - que normalment estan associats a les competències -, permeten documentar digitalment els avenços aconseguits tant en un domini de coneixement concret com en els transversals o genèrics. El seu interès per demostrar competències complexes ha estat evidenciat també per Barret (2003) en la seva proposta sobre els eixos principals de la recerca sobre portafolis electrònics.

De fet el portafolis suposa un procés educatiu en sí mateix i la seva realització és una fase de l'aprenentatge continu (López, Ballesteros i Jaén, 2012). Per altre part, i des del context de l'Espai Europeu d'Educació Superior, existeix la recomanació d'usar mecanismes i estratègies que ajudin a l'alumnat a un procés de presa de consciència de què aprèn i com ho fa. Establir processos d'autoavaluació, portar un diari, tenir que reflexionar sobre les seves principals dificultats, o elaborar portafolis (Giné, 2007) es troben entre les propostes més recurrents per ajudar a potenciar aquesta capacitat d'autorregulació.

Els portafolis digitals són una modalitat diferent del portafolis tradicional, (afegint avantatges). Suposen una alternativa d'avaluació en la que per mitjà d'un conjunt de

recursos digitals professor y alumnes poden guardar, crear, seleccionar, organitzar i editar els treballs o evidències d'aprenentatge. L'ús d'aquestes eines tecnològiques genera una sèrie d'avantatges pel seus usuaris, com el desenvolupament de la habilitat en l'ús del llenguatge, una millor estructuració en el desenvolupament del seu treball, o una integració dels coneixements apresos, permetent desenvolupar habilitats tecnològiques, fent-los responsables del seu aprenentatge, motivant-los i donant sentit al seu treball (South, 2001).

Objectius

La finalitat de l'experiència d'innovació presentada va ser aplicar un sistema de portafolis digital (Carpeta Digital) orientat a la millora de competències transversals en estudiants del grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, amb èmfasi en assignatures metodològiques del grau, tot destacant el següents objectius específics:

1. Analitzar el grau en que l'ús del portafolis Carpeta Digital ajuda a desenvolupar competències transversals en els estudiants. En el projecte les competències transversals s'han concretat en dos: capacitat de presa de decisions i capacitat comunicativa escrita lligada a la recerca.
2. Conèixer la opinió de l'alumnat envers l'eina i les seves possibilitats envers el seu aprenentatge.
3. Conèixer la opinió del professorat i com el sistema de portafolis afecta a la organització de la seva docència.

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar les línies generals del projecte d'innovació així com descriure el portafolis digital utilitzat.

Desenvolupament de l'experiència

1. Contextualització

La Carpeta Digital és una eina d'avaluació alternativa que utilitza i aprofita les TIC i que està orientada per les seves funcionalitats a l'avaluació continuada i a la millora de competències transversals. Aquestes funcionalitats en resumeixen en (Rubio, Galván y Rodríguez, 2013):

- Rols diferents per estudiant, docent i administrador
- Dipòsit i visualització de documents de diferents tipus
- Publicació del portafolis per ser valorat pel professorat
- Organització per seccions o carpetes
- Edició de continguts en *HTML* (veure imatge 1)
- Personalització del portafolis

- Etiquetat de cada evidència segons la competència desenvolupada i el seu nivell de desenvolupament per part de l'alumnat (veure imatge 2)
- Retro-alimentació mitjançant un sistema de «diàleg» entre docent i estudiant i assignació de qualificacions
- Administració (gestors/professorat)

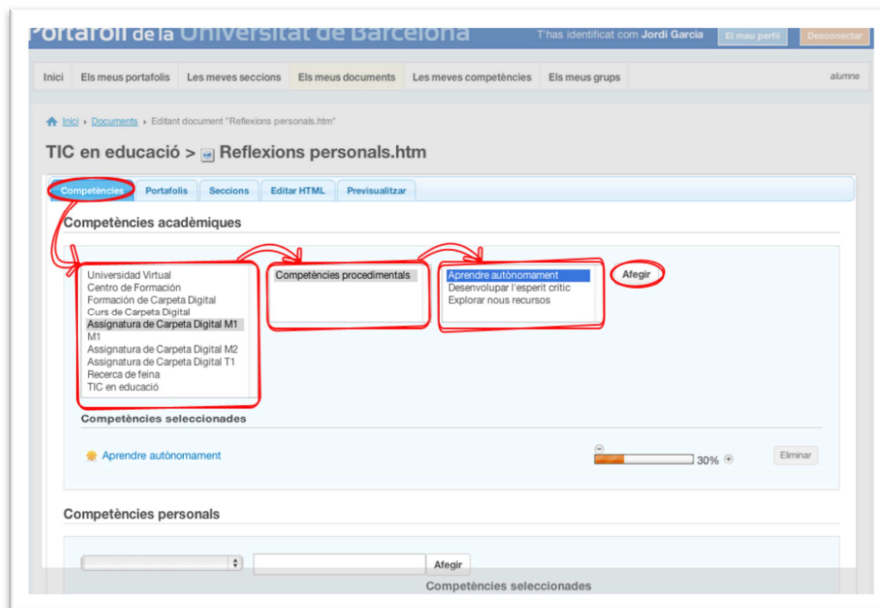

Imatge 1. Vista d'un portafolis en el que tota la informació està en format HTML per facilitar la navegació.

L'eina està enfocada a millorar l'aprenentatge dels estudiants tot atenent les guies proposades per l'Espai Europeu d'Educació Superior. Les bases que fonamenten l'actual model europeu educatiu i que Carpeta Digital potencia són l'aprenentatge basat en l'adquisició de competències i l'establiment d'una metodologia d'avaluació continuada. En aquest sentit destaca la funcionalitat de *La gestió del seguiment de les competències i de l'avaluació del portafolis*, mitjançant la qual els estudiants poden etiquetar les evidències d'aprenentatge amb les competències (definides per la institució o be personals) que estan desenvolupant i autovaluar el grau de progrés de cada competència. Així l'estudiant pot reconèixer amb quin tipus de documents els està demostrant i detectar necessitats formatives.

El portafolis digital es va implementar en tres assignatures dels estudis de Pedagogia:

- *Instrumentos d'obtenció d'informació* (obligatòria de segons curs). 60 alumnes matriculats.
- *Teoria i pràctica de la recerca educativa* (obligatòria de primer curs). 240 alumnes matriculats repartits en quatre grups.
- *Informàtica aplicada a la recerca educativa* (optativa de segon curs). 40 alumnes matriculats repartits en dos grups.

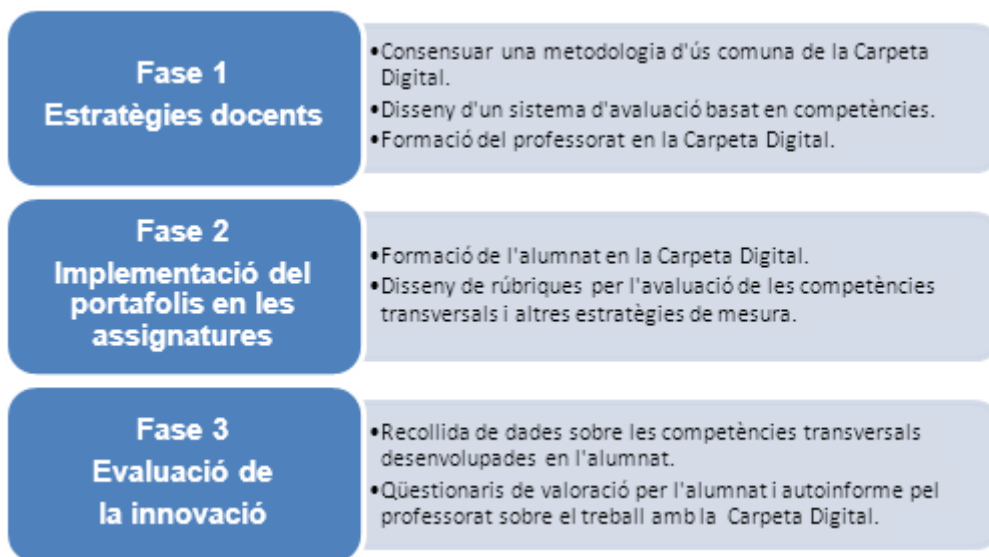
Imatge 2. Selecció de competències associades a un document que pertanyen a les definides des d'una comunitat (facultat, titulació o assignatura).

En total l'alumnat implicat en el conjunt d'assignatures va ser 340; els equips docents van ser tres i el nombre de professors vuit.

2. Fases del procés

El projecte es va materialitzar al llarg del curs 2013, seguint tres fases que resumint en el gràfic 1. En una primera fase es van establir les estratègies docents encaminades a dissenyar un procés d'aprenentatge i avaluació basat en competències. En la segona fase es va realitzar la formació a l'alumnat en l'ús de la plataforma Carpeta Digital i es van construir els instruments per la obtenció d'informació. I a la fase final, orientada a avaluar els resultats de la innovació, es van recollir dades a través de diferents estratègies: rúbriques (per conèixer l'assoliment real de les competències), autoavaluació de competències en la Carpeta Digital (per conèixer la percepció d'assoliment de l'alumnat), i qüestionari i autoinformes (per conèixer la opinió de estudiants i docents respectivament envers l'eina).

Els objectius previstos en cada fase es van complir, lo que li ha permès a l'equip docent tenir una visió global del que implica el treball amb portafolis digitals i amb competències. Fruit d'aquesta experiència, podem extreure algunes idees i reflexions de cara a properes actuacions amb aquestes eines, que tot seguit exposem.

Gràfic 1. Fases de la innovació.

Conclusions

La Carpeta Digital presenta un conjunt de funcionalitats que la converteixen en una eina interessant amb potencial pedagògic, funcionalitats per l'alumnat orientades a la gestió documental i construcció del portafolis, a la autoavaluació i visualització de competències i al diàleg amb el docent sobre les evidències. Per altre part, el professorat compta amb funcionalitats que faciliten la tasca d'avaluació, com ara reconèixer quin portafolis ha visualitzat o ha comentat, si tenen alguna resposta pendent o quines qualificacions ha assignat (Rubio, Galván i Rodríguez Illera, 2013).

Però l'èxit en la implantació de portafolis digitals, no només està sotmès a les funcionalitats de la pròpia plataforma. En aquest sentit i com han destacat altres autors volem senyalar alguns elements importants a tenir-ne en compte.

En primer lloc cal dir que aquestes eines necessiten períodes d'aplicació llargs, perquè els seus usuaris puguin familiaritzar-se amb la plataforma, per poder consolidar el seu ús i apreciació (Barberá, 2005), tant en estudiants com en docents. Com argumenten Suárez i Camacho (2002) l'operativitat del portafolis requereix "que els estudiants tinguin habilitats per a un ús constructiu", situació que generalment està absent en els primers moments, donat que els alumnes els manquen coneixements previs respecte a l'elaboració, ús i abast del portafolis com a estratègia d'avaluació. Igualment els alumnes tenen dificultats importants en relació amb la generació de continguts i la reflexió personal (Shepherd y Bolliger, 2011), aspectes clau dels portafolis digitals i que

necessiten d'un cert temps. El professorat per la seva part també ha de cercar les millors estratègies per implementar-lo i motivar al seu alumnat, i això requereix una certa experimentació durant més d'un curs.

En segon lloc volem destacar el rol del docent (Delandshere i Arens, 2003) en la planificació de l'assignatura, en el desenvolupament del disseny del portafolis i fins i tot en la solució de problemes tecnològics. L'alumnat necessita un acompanyament en el procés d'elaboració del portafolis i en la resolució de dubtes i problemes associats a aquest procés. De igual forma planificar l'ensenyament-aprenentatge en consonància amb les competències requerides es de vital importància per poder arribar a resultats vàlids en relació a l'assoliment de les pròpies competències.

Per últim, i relacionat també amb la idea anterior, destacar que cal tenir presents les característiques de l'alumnat i la seva relació amb les eines tecnològiques. Com senyalen Salomon, Perkins i Globerson (1992) pel fet de disposar d'una eina, l'alumnat no farà un ús profitós de la mateixa, si el professorat no facilita l'apropament i apreciació, amb estratègies i activitats significatives des del punt del vista de les competències que pot potenciar l'eina tecnològica.

Com a reflexió final, volem plantejar una sèrie de qüestions importants a l'hora d'implementar accions amb portafolis digital orientades a la consecució de competències: quines competències volem potenciar i quines funcionalitats posseeix la plataforma?, com seran mesurades les competències?, quina metodologia docent és la més adequada i quin ha de ser el rol del docent?, quines característiques posseeix l'alumnat i quin volum d'estudiants hi ha en el grup classe?, quin és el temps d'aplicació mínim adient?. Les respostes a aquestes preguntes transcendeixen els objectius d'aquesta comunicació, però han de ser la base de partida d'actuacions presents i futures.

Referències bibliogràfiques

Barberà, E. (2005). La evaluación de competencias complejas: la práctica del portafolio. *La revista venezolana de Educación (Educere)*, 9(31), 497–503.

Barrett, H. (2003). *The ePortfolio: a revolutionary tool for education and training?* Ponencia presentada en First International Conference on the e-Portfolio, Poitiers, France. Disponible en: <http://electronicportfolios.org/portfolios/eifel.pdf>

Delandshere, G. i Arens, S. A. (2003). Examining the quality of the evidence in preservice teacher portfolios. *Journal of Teacher Education*, 54(1), 57-73.

Giné, N. (2007). La autorregulación en la secuencia formativa. Incorporar y reestructurar conocimientos con sentido y autonomía. *AULA de Innovación Educativa*, 151. López, E., Ballesteros, C. i Jaén, A. (2012). *Los portafolios digitales como recursos didácticos para la innovación docente*. Disponible en: http://www.edutic.ua.es/wp-content/uploads/2012/10/las-tecnologias-de-la-informacion_241_269-CAP13.pdf

Rodríguez Illera, J.L. (2009). Los portafolios digitales como herramientas de evaluación y de planificación personal. En M. Castelló (comp). *La evaluación auténtica en Enseñanza Secundaria y universitaria: investigación e innovación* (pp.145-163). Barcelona: Edebé.

Rodriguez, R. (2013). *El desarrollo de la práctica reflexiva sobre el que hacer docente, apoyada en el uso de un portafolio digital, en el marco de un programa de formación para académicos de la Universidad Centroamericana de Nicaragua*. Memoria para optar al título de Doctor. Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, Barcelona, España.

Rubio, M.J., Galván, C. i Rodríguez Illera J.L. (2013). Propuesta didáctica para el uso de portafolios digitales en educación superior. *EDUTEC, Revista Electrónica de Tecnología Educativa*, 43. Disponible en: http://edutec.rediris.es/Revelec2/Revelec43/propuesta_didactica_portafolios_digitales_educacion_superior.html

Rubio, M.J. i Galván, C. (2013). Portafolios digitales: el concepto de partida para el desarrollo de competencias transversales. *Digital Education Review*, 24, December.

Shepherd, C. E., & Bolliger, D. U. (2011). The effects of electronic portfolio tools on online students' perceived support and cognitive load. *The Internet and Higher Education*, 14(3), 142-149. doi:10.1016/j.iheeduc.2011.01.002

Stefani, L., Mason, R. i Pegler, C. (2007). *The Educational Potential of e-portfolios: supporting personal development and reflective learning*. Oxon: Routledge.

Salomon, G., Perkins, D. i Globerson, T. (1992). Coparticipando en el conocimiento: la ampliación de la inteligencia humana con las tecnologías inteligentes. *Comunicación, Lenguaje y Educación*, 1992, 13, 6-22.

South, C. (2001). *Electronic portfolios: Assessment for an advanced society*. Disponible en: http://www.techlearning.com/db_area/archives/WCE/csouth.htm.

Suárez, I. i Camacho, P. (2002). El portafolio. Instrumento alternativo para evaluar la práctica profesional para la docencia. *Nivel III de la Escuela de Educación de LUZ. Encuentro Educacional*, 9(2), 224-238.

Zubizarreta, J. (2009). *The learning portfolio*. San Francisco: Anker.